

Növekvő szám

A gyermek- és fiatalkorúak által, illetve sérelmükre elkövetett bűncselekményekről

A társadalmi problémák közül a gyermek- és fiatalkorúak helyzetével összefüggő kérdések egyre inkább az érdeklődés homlokterébe kerülnek. Ennek egyrészt az az oka, hogy a társadalom jobban átérzi a gyermek- és fiatalkorúak helyzetének a jövő alakulása szempontjából meghatározó jelentőségét, másrészt a rendelkezésre álló adatok egyértelműen bizonyítják, hogy e téren – sok tekintetben az átlagnál is kedvezőtlenebb – negatív tendencia figyelhető meg.

A gyermek- és fiatalkorúak helyzetét a jogalkotás és a jogalkalmazás szempontjából kétféle módon vizsgálhatjuk. Egyrészt abból a szempontból, hogy megfelelő jogi védelemben részesülnek-e a népesség ezen kategóriájába tartozók, másrészt abból a szempontból, hogy az általuk elkövetett jogsértések szankcionálása, a velük szemben folytatott eljárások szabályai megfelelőek-e, vagy sem. A jelenlegi rendszer teljes értékű, vagy sem, a lehetséges problémák legszélesebb körét lefedi-e a jogi szabályozás?

A gyermek- és fiatalkorúak helyzetének kiemelt vizsgálatát kétségkívül indokolja, hogy 1991–1995 között a gyermekkorú sértettek aránya az átlagost meghaladó mértékben, 52,45 százalékkal emelkedett.

A gyermek- és fiatalkorúak családjogi, munkajogi, oktatási és egészségügyi helyzetét tekintve a szabályozás egyértelműen kielégítő. A büntetőjogi szabályozás szintén kielégítő azzal, hogy az újonnan kiala-

A sértettek száma 1991-1995 között

Év	Összesen	Ebből	
		Gyermekkorú	Fiatalkorú
1991	562 204	1941	6662
1992	537 374	2370	6767
1993	452 786	2581	7084
1994	459 792	3213	6712
1995	660 952	2959	7723

kuló magatartásformák, vagy a korábban kivételes devianciák gyakoribbá válása szükségessé teszi a jogrendszer folyamatos fejlesztését.

A gyermek- és fiatalkorúak védelmét szolgáló jogi szabályozás, elsősorban a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények vonatkozásában teljes körű jogi védelmet biztosít. Természetesen további részletszabályok alkalmazásával még tökéletesíthető. Meg kell azonban jegyezni, hogy a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények egy része nemcsak elle-

nük irányul. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy rendkívül nagy a latencia, és ezt az állampolgári szabadságjogok esetenként téves értelmezése, a magánügybe történő állami beavatkozás korlátozása csak fokozza. Sajátos átmenetet képez az az eset, amikor a gyermekkorú oly módon válik „quasi sértetté”, hogy bűncselekmény elkövetésébe vonják be, és ezzel erkölcsi fejlődését súlyosan veszélyeztetik.

Ez vezet el a problémakör másik oldalának vizsgálatához, a gyermek- és fiatalok által elkövetett bűncselekmények kérdésköréhez. A rendelkezésünkre álló adatok szerint ugyanis nemcsak arról szereshetünk ismereteket, hogy az elmúlt években folyamatosan nőtt a gyermek- és fiatalok sértettek száma, hanem nőtt a gyermekkorú jogsértők és a fiatalok bűnelkövetők száma is. Így megállapítható, hogy a gyermekkorú elkövetők száma 1991–1995 között minden évben 4000 felett volt, a fiatalok bűnelkövetők száma pedig ebben az időszakban 13 509-ről 14 321-re emelkedett. A fiatalok elítéltek számát tekintve ugyancsak egyértelműen kedvezőtlen tendencia mutatható ki: számuk az 1991. évi 6200-ról 1995-ig 8717-re emelkedett.

Az adatokkal kapcsolatban szükséges felhívni a figyelmet arra, hogy Magyarországon az egyes évjáratok népességszámának nagymértékű változása következtében az abszolút számok nem adnak felvilágosítást a jelenség tényleges alakulásáról. Így például a gyermekkorú elkövetők száma 1995-ben alacsonyabb volt, mint 1991-ben, de a 10 000 lakosra jutó gyakoriság értéke 24,2 volt, míg 1991-ben csak 22,5. A fiatalok bűnelkövetők gyakorisági mutatója is lényegesen nagyobb mértékben emelkedett, mint az elkövetők abszolút

száma. Mindenképpen aggasztó jelenségnek kell tekintenünk, hogy a büntetőjogilag vétőképes kor alsó határát átlépők kriminalitási gyakorisága – 10 000 azonos korú lakosra számítva – évek óta folyamatosan emelkedik.

A gyermek- és fiatalok helyzetére vonatkozó jogi szabályozással kapcsolatban nyomatékosan fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a probléma kizárólag büntetőjogi eszközökkel nem oldható meg. A bűnözés ugyanis olyan, sokoldalúan determinált jelenség, melyet a társadalmi-gazdasági változások alapvetően meghatároznak. Így szoros összefüggésben áll a gazdasági helyzet alakulásával, a családi élet stabilitásával, az iskolai oktatás színvonalával, a foglalkoztatás lehetőségével. Kizárólag büntetőjogi eszközökkel ezért nem kezelhetők olyan problémák, mint a kábítószer-fogyasztás, a prostitúció, a pornográf termékek előállítás és forgalmazása. A büntetőjognak természetesen meg kell adnia a választ az így felmerülő kérdésekre, de a társadalmi egyenlőtlenségek, az életvitel gyors megváltozásából, a társadalmi-gazdasági átalakulásból, és különösen a nemzetközi kapcsolatból eredő, ezekre visszavezethető problémák megoldására csak komplex szemléletmód, valamennyi jogterületet ebből a nézőpontból vizsgáló megközelítés esetén van lehetőség.

Jogsértő gyermekek

A jogsértő gyermek- és fiatalok helyzetét vizsgálva egyértelműen megállapítható a hosszú ideje tartó, kedvezőtlen tendencia. Ez a gyermek- és fiatalok bűnelkövetők számának emelkedésében

és a gyakorisági mutatók alakulásában egyaránt érzékelhető. A gyermek- és fiatalkori bűnözés alakulásával kapcsolatban szükséges hangsúlyozni, hogy a mai helyzet – statisztikai szempontból – két tényező együttes hatására vezethető vissza. Az egyik a bűnözési intenzitás másfél évtizede tartó, egyértelműen emelkedő tendenciája, a másik az 1970-es évek közepén bekövetkezett – átmeneti születésszám-emelkedés. E két tényező együttes hatásaként az 1991–1995 közötti időszakban a bűncselekményt elkövető, de felelősségre nem vonható gyermekkorúak száma évenként mennyiségileg a korábbi évek fiatalkorú elítélteinek számával azonos szintre emelkedett, és hasonlóan rendkívül nagymértékű növekedés figyelhető meg a fiatalkorú bűnelkövetők számában is. A jelenség objektív elemzéséhez ismernünk kell azt a tényt, hogy a gyermekkorú bűnelkövetők számát és a 10 000 gyermekkorú lakosra jutó gyakorisági mutató alakulását lényegesen befolyásolja e népességszámú korösszetétel. A korszpecifikus kriminalitási gyakoriság mutatói ugyanis ebben az életszakaszban meredeken emelkednek. (Az emelkedés egyébként az ún. fiatal felnőttkorig töretlenül tart.) Az 1991–1995 közötti időszakban a gyermekkorú elkövetők száma és 10 000 azonos korú lakosra számított gyakorisági mutatói a következőképpen alakultak:

Év	A gyermekkorú elkövetők	10 000 lakosra számítva
1991	4240	22,5
1992	4488	24,2
1993	4128	23,0
1994	4168	23,7
1995	4169	24,2

A jelenség alakulása szempontjából figyelemre méltó, hogy a 10 éves vagy annál fiatalabb elkövetők abszolút száma elsősorban az e korosztályba tartozók számának változásával függ össze. A gyakorisági mutató alakulásában lényeges javulás nem mutatható ki.

A fiatalkorú bűnelkövetők száma és gyakorisági mutatója ugyancsak kedvezőtlenül alakult:

Év	A fiatalkorú bűnelkövetők száma	10 000 lakosra számítva
1991	13 509	192,5
1992	15 476	214,6
1993	15 005	213,9
1994	14 479	217,4
1995	14 321	226,8

Az elkövetők számának alakulása tehát elsősorban e korosztály népességszámának változásával függ össze, a gyakorisági mutató emelkedése csaknem töretlen.

A jelenség kedvezőtlen tendenciái szempontjából mindenképpen súlyos figyelmeztető jelként kell értékelnünk, hogy a büntetőjogilag vétőképes kor alsó határát átlépők kriminalitási gyakorisága folyamatosan emelkedett. A 14 éves bűnelkövetők száma és 10 000 azonos korú lakosra jutó gyakorisága az 1991–1995 közötti időszakban a következőképpen alakult:

Év	Száma	Gyakorisága
1991	2085	116,8
1992	2206	128,8
1993	2175	134,1
1994	2289	148,0
1995	2336	162,4

Tekintettel arra, hogy a kriminalitási gyakoriság, mint már ezt jeleztük, az élet-

kor előrehaladtával, a 20–24 éves korcsoportig emelkedő tendenciát mutat, a gyermekkorú bűnelkövetők számának emelkedése és a fiatalkori kriminalitás intenzitási mutatójának növekedése a későbbi évek felnőttkori bűnözésének tovább romló tendenciáját valószínűsíti. A gyermek- és fiatalkori jogsértések visszaszorítására irányuló társadalmi erőfeszítések ezért a teljes kriminalitás jövőbeni visszaszorítása érdekében is szükséges intézkedéseknek tekintendők.

Lényeges az elítéltek számának emelkedése: a fiatalkorú elítéltek száma 1991-ben 6200, 1995-ben 8717 volt. A fiatalkorúak bűnözésének szerkezetét vizsgálva megállapítható a vagyoni elleni bűncselekmények mellett bizonyos erőszakos bűncselekmény-kategóriák magas aránya is. A fiatalkorú elítéltek demográfiai-társadalmi jellemzőinek vizsgálata felhívja a figyelmet a családi környezet jelentőségére, elsősorban az egyszülős családokban, valamint a szülői háztartáson kívül élő elítéltek magas arányára. A fiatalkorú elítéltek iskolai végzettség szerinti megoszlása lényegesen kedvezőtlenebb az azonos korú népesség hasonló jellemzők szerinti megoszlásánál. E két tényező önmagában is indokolja, hogy a megelőzés során az intézkedések nem korlátozhatók csupán a büntetőjogi eszközökre.

Büntető jogszabályok

A büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) alapján a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából a gyermek a 14. életév betöltése előtt; gyermekkorú (Btk. 23. §); a 14. életév betöltését követően a 18. életév betöltése előtt: fi-

atalkorú (Btk. 107. §); a 18. életév betöltésével: felnőttkorú.

A bírói gyakorlat kialakította és használja a fiatal felnőtt fogalmát, ennek alapján a büntetés kiszabásakor enyhítő körülmény a 18. életévét néhány évvel meghaladott elkövető életkora.

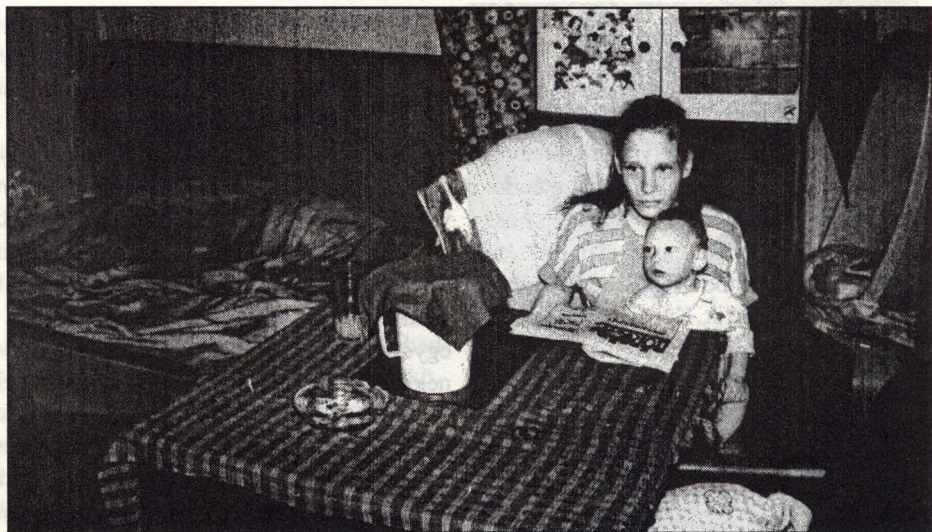
A büntető törvénykönyv 23. §-a alapján nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor 14. életévét még nem töltötte be. Az elkövetéskor 14. életévüket még be nem töltötték a büntető jogszabályok alkalmazása szempontjából gyermekkorúak. Gyermek ellen a Btk.-ban írt törvényi tényállás kimerítése miatt büntetőeljárás nem kezdeményezhető. Amennyiben a gyermekkorú családi környezetében veszélyeztetett, úgy helyes irányú nevelésének, fejlődésének segítése céljából a gyámhivatal védő-óvó intézkedéseket alkalmazhat vele szemben.

A cselekmény elkövetéskor 14. életévét betöltött kiskorú már büntetőjogi felelősséggel tartozik.

1. Az elkövetőt érintő anyagi-jogi szabályok elsősorban a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható szankciókra vonatkoznak. A fiatalkorúval szemben büntetést csak akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető. A büntetés, az intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányban fejlődjen. Külön kiemeli a Btk. a szabadságelvonnással járó intézkedés vagy büntetés alkalmazásának kivételességét. A szabadságvesztés kiszabható maximális tartama is alacsonyabb, mint a felnőttkorúak esetében.

A fiatalkorúval szemben sem közérdekű munka büntetés, sem vagyonekobzás mellékbüntetés nem alkalmazható, pénzbüntetés pedig csak akkor, ha önálló keresete (jövedelme) vagy megfelelő vagyona van.

Fiatalkorú elkövető esetében nem alkalmazható a kitiltás mellékbüntetés, ha megfelelő családi környezetben él. Ugyanakkor fokozott súllyal jelentkezik a próbára bocsátás intézkedése.

A törvény kötelezővé teszi a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt, a próbára bocsátott, a javítóintézetből ideiglenesen elbocsátott fiatalkorú pártfogó felügyeletét, és annak a fiatalkorúnak is, akivel szemben a vádemelést elhalasztották.

Ha a kiszabott szabadságvesztést végrehajtják, a végrehajtás a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetében történik, amelyben fegyház fokozat nincs, csupán börtön és fogház.

Csak a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható a javítóintézeti nevelés, továbbá a vádemelés elhalasztása.

A korábban határozatlan idejű javítóintézeti nevelést az 1995. évi módosítást követően egy évtől három évig terjedő tartamban szabhatja ki a bíróság, és ezen intézkedés alkalmazását várhatóan segíti az is, hogy a határozott tartam bevezetésével

egyidejűleg az előzetes fogva tartásban töltött idő beszámítása is lehetővé vált.

A javítóintézeti nevelés igen fontos intézkedés a fiatalkorúval szemben, hiszen – amennyiben családi környezetében nem hagyható meg – a javítóintézetben jobban biztosított a nevelése, mint a fiatalkorúak börtönében.

2. A fiatalkorúak, a gyermekkorúak büntető törvénykönyv szempontjából nem csak akkor van jelentősége, ha az elkövető még nem töltötte be a 18. életévét, hanem abban az esetben is, ha a bűncselekmény *sértettje* sem töltötte be a 18. életévét. A törvény rendelkezései általában súlyosabban minősítik az elkövetők magatartását, ha a bűncselekmény *sértettje* fiatalkorú vagy gyermekkorú. Vannak olyan elkövetési magatartások is a Btk.-ban, amelyek csak akkor valósítanak meg bűncselekményt, ha azt fiatalkorú vagy gyermekkorú személy sérelmére követik el.

A fiatalkorúak széles körű védelmét szolgálja a Btk. 195. §-ában rögzített *kiskorú veszélyeztetésének büntette*, amely sze-

rint a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy, aki e feladatából következő kötelességét megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti, öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ugyanígy büntetendő az a felnőtt is, aki kiskorút bűncselekmény elkövetésére vagy züllött életmód folytatására bír rá, vagy rábírná törekszik. Két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés a büntetési tétel, ha a kiskorú adásvétel útján kerül a nagykorú elkövetőhöz, és az züllött életmód folytatására vagy bűncselekmény elkövetésére bírja rá, továbbá ha kényszermunkát végeztet vele.

3. A *gyermekkereskedelmet* szigorúan bünteti a Btk. 193. §-ának azon rendelkezése, amely öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti az adásvétellel elkövetett családi állás megváltoztatását, és öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel bünteti, ha ezt üzletszerűen vagy emberkereskedelemmel foglalkozó szervezet keretében követik el.

Szorosan ide tartozik a fiatalkorú sértettek védelmére szolgáló azon rendelkezés is, amely szerint 2 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztés a büntetés, ha a családi állás megváltoztatását a 18. életévét be nem töltött személy nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy követi el.

A *kiskorú elhelyezésének megváltoztatása* olyan vétség, amely a polgári jogi szabályok szerint kiskorúnak minősülő személy sérelmére követhető el, és a végrehajtható bírósági vagy gyámhatósági határozat alapján elhelyezett kiskorú elvitelét rendeli büntetni. Ezt a bűncselekményt leggyakrabban a szülő követi el, akinek gyermekét a másik szülőnél, vagy harmadik személynél helyezték el.

A *tartás elmulasztása* szintén olyan bűncselekményi tényállás, amely a kiskorú sértetteket védi.

4. A *nemi erkölcs elleni bűncselekmények* között több olyan tényállás található, amelyeknél a sértett korának jelentősége van. A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekményeknél a 12 éven aluli sértett beleegegyezése irreleváns, a vele folytatott közösülést vagy fajtalankodást még beleegyezés esetén is erőszakos cselekménynek kell minősíteni.

A Btk. a 14. életévét be nem töltöttel való közösülést, a 14. életévét be nem töltöttnak mással való közösülésre, illetve fajtalankodásra történő rábírását egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti. Ugyanígy büntetendő az a 18. életévét betöltött személy, aki 14. életévét be nem töltöttel fajtalankodik, ha pedig őt arra törekszik rábírná, hogy akár vele, akár mással közösüljön vagy fajtalankodjék, három évig terjedő szabadságvesztéssel bünteti a törvény.

Ha a felnőttkorú olyan 14. életévét be nem töltött sértettel közösül vagy fajtalankodik, aki az elkövető hozzátartozója, avagy az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása, vagy gyógykezelése alatt áll, cselekménye súlyosabban minősül, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Ha ilyen sértettet csupán rábírná törekedett arra, hogy akár vele, akár mással közösüljön vagy fajtalankodjék, a büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés.

Az, hogy a sértett az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt áll, a nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekményeknél is súlyosabb minősítéssel jár. Az erőszakos közösülés, a szemérem elleni erőszak, vagy a természet el-

leni erőszakos fajtalanság elkövetője ilyen esetekben öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A Btk. a fiatalkorú egészséges fejlődését úgy is védelemben részesíti, hogy három évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni azt a 18. életévét betöltött személyt, aki ennél fiatalabb azonos neművel fajtalankodik.

A sértett életkora lényeges körülmény a *vérfertőzés* bűncselekményének esetében is. Az egyenes ági rokonnal elkövetett közösülés vagy fajtalankodás öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, azonban ha a leszármazó a cselekmény elkövetésekor 18. életévét nem töltötte be, ez büntetethez kizáró ok. Azt, aki bordélyházat tart fenn, vezet, vagy annak működéséhez anyagi eszközöket szolgáltat, a törvény súlyosabban rendeli büntetni, ha a bordélyházban 18. életévét be nem töltött személy folytat üzletszerű kéjelgést. Az egyébként öt évig terjedő szabadságvesztés helyett ilyen esetekben két évtől nyolc évig terjed a büntetési tétel (Btk. 205. §).

Hasonlóan rendelkezik a törvény, amikor a *kerítés* büntetnének tényállását határozza meg. Az egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztést két évtől nyolc évig terjedő büntetés váltja fel, ha a bűncselekmény sértette az elkövető hozzátartozója, avagy nevelése, felügyelete vagy gondozása alatt áll, illetőleg ha 18. életévét nem töltötte be.

5. A *kábítószerrel való visszaélésnél* a fiatalkorúak, gyermekkorúak fokozott védelmét szolgálja a Btk. 282. § (2) bekezdésének c) pontja, amely két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni, ha a kábítószerrel való visszaélést fiatalkorú vagy gyermekkorú személy felhasználásával követik el, illetve ha ilyen személy jut kábítószerhez. Tehát ebben az

esetben, ha valaki egy fiatalkorú személynek bármilyen kis mennyiségű kábítószerrel akár ingyenesen, akár ellenérték fejében átad, nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető.

Szintén a fiatalkorúak védelmét szolgálja a *kóros szenvedélykeltés* bűncselekménye, amely alapján az a felnőttkorú személy büntetendő, aki 18. életévét be nem töltöttnek kábítószerrel nem minősülő kábító hatású anyag vagy szer kóros élvezetéhez segítséget nyújt (például ragasztó átadása).

6. A *gyermekprostitúció* vámszedői el- len igénybe kell venni a büntetőjogot, és

megfelelő büntetéssel való fenyegetettséget kell létrehozni, illetve fenntartani. Ennek a követelménynek a büntető törvénykönyv megfelel, annak ellenére, hogy ezen bűncselekménynek a prostitúcióhoz kapcsolódó elkövetési formái nem szerepelnek önálló tényállásban. Ez annak a következménye, hogy az utóbbi évek Btk.-t érintő törvényei inkább a meglévő büntetőjogi tényállások kiegészítésével, módosításával (újabb minősítő körülmények beiktatásával) igyekeztek reagálni az új jelenségekre.

A büntető törvénykönyvben a gyermekpornográfiát említő rendelkezés nem szerepel, a gyermekeket szerepeltető pornográf termékek készítői rendszerint elkövetik a korábban említett büntetőjogi tényállások valamelyikét; a 12 éven aluli gyermekkel folytatott bármilyen szexuális cselekmény erőszakos bűncselekménynek: erőszakos közösülésnek, szemérem elleni erőszaknak minősül, a 12 életévét betöltött fiatalnál a 14. életévéig megrontás állapítható meg. Bármilyen korú 18 éven aluli gyermeknél olyan esetekben, amikor nem kifejezetten pornográf termékekről van szó, hanem pl. aktfotózásról, ami a kiskorú testi, szellemi, erkölcsi fejlődését veszélyezteti, illetve megállapítható, hogy a felvételek készítésekor a kiskorút züllött életmódra igyekeznek rábírní, megvalósul a kiskorú veszélyeztetése. Ebből az következik, hogy e termékek bűncselekmény útján jönnek létre, tehát elkobozhatók, még abban az esetben is, ha valamilyen oknál fogva a bűncselekmény elkövetője nem lenne büntethető. A Btk. ismeri a *közszemérem megsértésének* bűncselekményét, amely a szexuális áruk forgalmazásával kapcsolatos előírások súlyos megszegését hivatott büntetni. Az előírásokat tartalmazó 6/1990. (IV. 5.) KeM-rendelet felülvizsgá-

lata folyamatban van, e soronkövető módosítás keretében indokolt a gyermekpornográfiát tartalmazó termékek forgalmazásának megtiltása: ebben az esetben rendelet megszegője a Btk. 272. §-a alapján büntetőjogilag felelősségre vonható lenne.

7. *A büntetőeljárás szabályaiban is tükröződnek az anyagi jogi rendelkezések céljai.* A fiatalok bünelkövetőkkel szemben az egyéniesítés követelménye speciális ismereteket, olyan felkészültséget igényel, amely alkalmassá teszi a jogalkalmazót arra, hogy a fiatalok életkori sajátosságait megfelelő szankcióit válassza meg.

Magyarországon a fiatalok bünelkövetők ügyeivel is azok a bűnüldöző, illetve igazságszolgáltatási hatóságok foglalkoznak, amelyek a felnőttkorú bünelkövetőkkel. Ügyészként azonban a fiatalok ki-jelölt ügyésze jár el, amíg a bíróságon a fiatalok bírósága, ahol a hivatásos bírót az igazságügy-miniszter jelöli ki. Az 1995. évi módosításokat követően a törvény kivételesen sem ad lehetőséget arra, hogy a felnőttkorú ügyeit tárgyaló bíróság előtt feleljen a fiatalok. Ez a rendelkezés biztosítja azt, hogy a fiatalok vádlott ügyével minden esetben olyan bírák (ülők) foglalkoznak, akik előtt ismert a fiatalok bünelkövetők speciális helyzete. Fiatalok ellen folytatott büntetőeljárásban minden esetben kötelező a védő részvétele, erről a hatóság kirendelés útján is köteles gondoskodni, ha a fiataloknak nincs meghatalmazott védője.

Az 1995. évi Be.-módosítások szélesítették azokat a lehetőségeket, amikor a fiataloknak nem kell szembenéznie a büntetőeljárás minden szereplőjével, és a vádemelés elhalasztásával egy újabb lehetőséget teremtettek az ügy nyomozási (ügyészi) szakban történő lezárására. A tárgyalási

szakaszban pedig lehetőség nyílik arra, hogy fiatalkorúak ügyét is elbírálhassa a bíróság tárgyalás mellőzésével és egyes bírói eljárásban azzal, hogy mind a vádemelés elhalasztása, mind a tárgyalás mellőzésével való elbírálás esetén lehetősége van a fiatalkorúnak (a törvényes képviselőjének, a védőjének) a teljes bírósági eljárást kikényszeríteni.

8. A fiatalkorú, a gyermekkorú fokozott kíméletet érdemel, ha *sértettként, tanúként* vesz részt a büntetőeljárásban. Gyermeket tanúként csak akkor lehet meghallgatni, ha a vallomása más bizonyítékkal nem pótolható. A bírói gyakorlat lehetségesnek tartja a gyermekkorú tanú korábbi vallomásának tárgyaláson való felolvasását, ha annak újbóli előterjesztése a gyermek személyiségfejlődését veszélyeztetné (BH 1984/11/1.). A Legfőbb Ügyészség által a gyermekkorú elkövetőkkel és tanúkkal kapcsolatban készített összefoglaló jelentés, amely az 1994-ben befejezett ügyeket vizsgálta, megállapította, hogy a gyermekkorúak kihallgatására viszonylag ritkán, általában akkor kerül sor, ha vele együtt bűncselekményt elkövető felelősségre vonható személy cselekményének bizonyításához volt szükség a vallomásra.

A büntetőeljárásban a gyermekkorú sértettek érdeke megelőzheti a tárgyalás nyilvánosságához fűződő érdeket: a bíróság a nyilvánosságot erkölcsi okból a tárgyalás egészéről vagy annak egy részéről kizárhatja [Be. 11. § (2) bek.].

Jogszabályok összhangja

Az utóbbi évek Btk.- és Be.-módosításai következtében büntető jogszabályaink összhangba kerültek az emberi jogokat tar-

talmazó nemzetközi dokumentumokkal, így az Európa Tanács Emberi Jogi Egyezményével, valamint az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányával, a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések pedig a Gyermek jogairól szóló Egyezményrel is.

Az 1993. évi XVII. törvény elsősorban a fiatalkorú, gyermekkorú sértettek szempontjából tartalmaz figyelemre méltó rendelkezéseket. A büntető törvénykönyvben több olyan bűncselekmény büntetési tételeit súlyosbította, amelynek sértettje gyakran 18 éven aluli. Ilyen a *szemérem elleni erőszak büntette, a természet elleni erőszakos fajtalanság és a kóros szenvedélykeltés*. A törvény több bűncselekményt súlyosabban rendelt büntetni, ha azt fiatalkorú vagy gyermekkorú sérelmére követik el, ilyen a kábítószerrel visszaélés, az üzletszerű kéjelgés segítése, illetve a kerítés.

Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, New Yorkban 1989. november 20-án kelt, a Gyermek jogairól szóló Egyezményrel való összhangot az 1995. évi XLI. törvény teremtette meg a büntetőjog területén. A törvény mind a bűnelkövető, mint a bűncselekmények áldozataival kapcsolatban tartalmaz rendelkezéseket. A módosítások kiterjednek a büntető törvénykönyvre, a büntetőeljárás törvényre és a büntetések és intézkedések végrehajtásáról rendelkező jogszabályra.

A Gyermek jogairól szóló Egyezmény 37. cikkének b) pontja megkívánja, hogy gyermek esetében szabadságvesztés-büntetés kiszabására csak végső esetben kerüljön sor. Ezt hivatott biztosítani az 1995. szeptember 1-jén hatályba lépett törvény, amikor úgy rendelkezik, hogy a fiatalkorúval szemben szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni, vagy büntetést kiszabni csak ak-

kor lehet, ha az intézkedés vagy büntetés célja más módon nem érhető el.

A törvény a javítóintézeti nevelés szabályait is jelentősen módosította, az ez idáig határozatlan idejű intézkedést határozott idejűvé alakította át, lehetővé téve az előzetes fogva tartás idejének beszámítását annak tartamába. E módosítások nem titkolt célja az volt, hogy a bíróságok a szabadságvesztés-büntetés helyett gyakrabban alkalmazzák ezt az intézkedést.

Az egyezmény 35. cikke tiltja a gyermekek *eladását, elrablását*, vagy a velük való *kereskedelmet*. A törvény a hathatósabb büntetőjogi védelem érdekében a családi állás megváltoztatása, valamint a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmények kiegészítésével büntetni rendeli a gyermek adásvételét, a gyermekkereskedelmet, illetve azt, aki az adásvétel útján hozzá került gyermekkel kényszermunkát végeztet.

Az 1995. évi XLI. törvénynek a büntetőeljárás érintő rendelkezései közül kiemelés érdemel a már említett új intézmény, a *vádemelés elhalasztása*. Erre az ügyész – a bűncselekmények meghatározott körében – a fiatalkorú helyes irányú fejlődése érdekében jogosult.

A fiatalkorú védelemhez való jogát erősíti a törvény azon rendelkezése, amely kimondja, hogy ha a fiatalkorúnak nincs meghatalmazott védője, részére védőt a hatóság az *alapos gyanú közlésével* (a fiatalkorúnak a büntetőeljárásba történő bevonásával) *egyidejűleg* köteles kirendelni.

Végül – talán – az egyik legfontosabb rendelkezése volt az 1995. évi XLI. törvénynek az az 1996. május 15-én hatályba lépett módosítás, amely lehetőséget teremtett arra, hogy a fiatalkorúak előzetes letartóztatását javítóintézetben is végre lehessen hajtani. Az eltelt idő rövidségére tekin-

tettel tapasztalatokról beszámolni nem tudunk, azonban ez a lehetőség remélhetően minimálisra csökkenti azoknak a fiatalkorú terhelteknek a számát, akiket a bűnösségük jogerős megállapítása előtt büntetés-végrehajtási intézetben, illetve rendőrségi fogdában tartanak fogva. A fiatalkorú bűnözés struktúrája, az, hogy ha nem nagy számban is, de vannak igen súlyos, durva erőszakos bűncselekményt elkövető fiatalkorúak, nem tette lehetővé azt, hogy teljes egészében kiiktassuk a büntetés-végrehajtási intézetben (rendőrségi fogdában) végrehajtandó előzetes letartóztatást fiatalkorúakkal szemben.

Várható módosítások

A terhelt jogainak tiszteletben tartása mellett indokolt lehet azok kivételes korlátozása olyan esetekben, amikor azok a gyermek- és fiatalkorúaknak az Egyezményben foglalt jogaival versengő helyzetbe kerülnének, például a sértett, illetőleg tanú meghallgatásakor, szembesítésekor.

A készülő új büntetőeljárás kódex eddigi munkái során is megfogalmazódtak olyan javaslatok, amelyek a fiatalkorúakat, gyermekkorúakat érintik. A mai szabályaink szerint is megilleti a fiatalkorú terheltet a *hallgatás joga*, a fiatalkorú, illetve a gyermekkorú tanút a *mentességi jog* a büntetőeljárásban szabályozott esetekben. A jelenlegi büntetőeljárás törvény szerint azonban azt a tanúként kihallgatandó gyermeknek egyedül kell eldöntenie, hogy él-e mentességi jogával.

A tervezet tartalmazza, hogy amennyiben a tanú testi vagy szellemi állapota miatt a tanúvallomás megtagadása jelentőségének megítélésére korlátozottan képes –

TANULMÁNY

és ilyen lehet a gyermek is –, csak akkor hallgatható ki, ha ő maga tanúvallomást kíván tenni és ehhez törvényes képviselője, illetőleg érdekellentét esetén a *gyámhivatal* hozzájárul.

A büntető törvénykönyv módosításai során azt a kodifikációs technikát követte eddig a jogalkotás, hogy a jogsértő magatartásokat a meglévő tényállások kereteibe illesztette a Btk. egységének, stabilitásának megőrzése érdekében.

Mivel a büntető törvények nem csupán a jogászok számára készülnek, hanem az egész közösséggel szemben érthető és világos követelményeket kell támasztaniuk, indokoltnak látszik, hogy alaposan megvizsgáljuk a mindennapi életben előforduló tipikus bűnelkövetési módokat, és e magatartásokat külön nevesítse a jogalkotás.

Megfontolandó, hogy az olyan bűncselekmények, amelyek a gyermekek szexuális kizsákmányolásához, prostitúcióhoz, valamint gyermekpornográfiához kapcsolódnak, külön bűncselekményként jelenjenek meg a büntető törvénykönyvben.

Az Igazságügyi Minisztériumban folyik a büntető törvénykönyv szankciórendszerének felülvizsgálata, amelynek egyik célja az alternatív (a végrehajtandó szabadságvesztést kiváltó) büntetések és intézkedések felülvizsgálata, azok esetleges bővítése. Ezek a – 1997-re tervezett – módosítások befolyással lehetnek a fiatalok elkövetőkkel szemben folytatott ítélkezési gyakorlatra is.

(Az anyagot az Igazságügyi Minisztérium munkacsoportja készítette)